

HOGESCHOOL, VOLK EN VOLKSKUNDE

Bijdrage tot de kennis van

Wezen en Waarde der Volkscultuur

OPENBARE LES

gegeven bij de aanvaarding van het
ambt van docent aan de Landbouwhogeschool
te Wageningen op 24 Maart 1947

door

Dr. WIN. ROUKENS

MCMXLVII

UITGEVERIJ „DE KOEPEL” - NIJMEGEN

*Mijne Heren Leden van het College van Herstel
van de Landbouwhogeschool,*

Mijne Heren Hoogleraren, Lectoren en Docenten,

*Dames en Heren Assistenten en Studenten en voorts
Gij allen, die deze plechtigheid met Uw tegen-
woordigheid vereert,*

Zeer gewenste toehoorderessen en toehoorders,

Een oratio pro domo ga ik houden. De graad van egoïsme die de klank van deze openhartige mededeling heeft, zal zeker iets verminderen, wanneer ik zeg, dat 't een pleidooi zal zijn pro domo mea et vestra. En de overtuiging op te treden als advocatus voor een jonge tak van wetenschap en voor de humanitas, wier dienaren en verdedigers wij allen moeten en willen zijn, geeft mij de nodige vrijmoedigheid om mijn onderwerp voor U te behandelen.

Tot de woorden die velen in ons Vaderland nog enigszins onaangenaam in de oren klinken, behoort zonder twijfel ook: volkskunde. De redenen voor het ontstaan ener minder gunstige betekenisnuance bij dit — en wat de vorming en wat de inhoud van de delen en van het geheel betreft — goed Nederlands woord behoeven wij niet ver te zoeken.

Wij vinden ze niet in 't feit, dat volkskunde een vertaling is van het Engelse Folk-lore, die via de Duitse wetenschap der romantiek of de romantiek der Duitse wetenschap, als U wil, in onze taalschat terecht kwam. Evenmin geeft de bijzondere Duitse betekenisomvang van het compositum, welke, zoals wij straks zullen zien, ruimer is dan die van Folk-lore, de verklaring voor het verwekken van een minder prettig gevoel bij sommigen.

Gevoelsoverwegingen zijn het, welke hier werkten en begrijpelijkerwijze nog nawerken.

Onze onderdrukkers hebben het woord volkskunde opvallend veel gebruikt, ze hebben ermee gejongleerd, en daarom trift er iets onaangenaams in, zeggen sommigen. Anderen hebben ingezien dat onze vijanden hun eigen volk, andere volken of delen daarvan ermee hebben opgezweept tot een

ongezond, een allergevaarlijkst nationalisme: het Duitse zgn. volksbewustzijn, tot een verwaten hypernationalisme en niets ontziend imperialisme, zelfs ten opzichte van bevriende nabuurvolken. Een derde groep weet dat, ten onzent evenals in andere bezette gebieden, 'n enkel vooraanstaand, werkelijk of quasi wetenschappelijk, beoefenaar der volkscultuurstudie, in domheid en bekrompenheid, in zwakheid met betrekking tot het wetenschappelijke of het eigen nationale, meer of minder open, de zijde van de aanranders onzer vrijheid en nationale cultuur heeft gekozen en meent daarom afwijzend of althans argwanend te moeten staan tegenover alles wat met volkskunde te maken heeft.

Deze verklaarbare sceptische of afwerende houding der genoemde categorieën — die in de volkskunde veelal een minder goed inzicht hebben — tegenover de nog jonge wetenschap is zo jammer, omdat haar objectieve waardering — zoals ik U hoop aan te tonen — een werking moet hebben tegenovergesteld aan die, welke de Nazi-Duitsers en hun „Nederlandse” nahinkers hebben veroorzaakt.

Van een studieobject immers, dat eerlijk wetenschappelijke mensen hadden kunnen gebruiken niet slechts tot verrijking der wetenschap, maar ook tot opvoering der gezonde nationale kracht van ons volk — juist in tijden van nationaal gevaar — der harmonie tussen de volkeren van Europa, ja der eerlijke waardering voor alle volkeren der aarde, tot verruiming en verdieping der verbroederende humanitasgedachte, die in het 16de-17de eeuwse Nederland representanten met wereldreputatie heeft en die nu alle goedwillende Nederlanders vervult, hebben de totalitairisten en hun satellieten van allerlei pluimage schandelijk misbruik gemaakt. Onze vereerde leertmeester Prof. Schrijnen, de grote kenner en minnaar der regionale, nationale en internationale volkscultuur, de eerlijke beoefenaar der studie van dialecten en cultuur zijner geboortestreek Limburg, van taal en beschaving der Grieken en Romeinen, van taal en cultuur der Indo-Germaanse volkeren, Nederlands grootste volkskundige, die juist door de studie van volkstaal en volkskunde via zijn liefde voor geboortegewest, Vaderland en de Nederlandse stam kwam tot een grote liefde en waardering voor andere volkeren, voor het internationale en humane, heeft in het laatste jaar van zijn Zuidelijk strijdbaar en wetenschappelijk uitermate vruchtbaar leven de geraffineerde verkrachting ener fris-gezonde jonge wetenschap als eerste gesignaleerd en in een artikel, dat aan duidelijkheid niets te wensen overliet, in het taalkundig en cultureel tijdschrift „Onze Taaltuin”, het verpolitieken van de wetenschap der volkscultuur voor het open raam van de woning der verkrachters aan de kaak gesteld.¹⁾

Maar, al hebben de aanranders der volkscultuur met hun vele bekrompen nalopers 'n tak van wetenschap misbruikt — en welke wetenschap, welk wetenschappelijk instituut misbruikten zij niet? — dan kan deze in se goed en zeer gezond zijn. In elk geval zijn de krachten der volkscultuur in hun diepste wezen sociaal en humanistisch en hebben, mits goed gebruikt, veelal een onschatbare waarde niet slechts voor de vernieuwing onzer nationale cultuur en de versteviging onzer nationale eenheid, maar

ook voor de vernieuwing der cultuurvormen en de sanering der beschaving van Europa, zoals straks moge blijken.

En de beoefenaars der ware, der wetenschappelijke nationale en internationale volkskunde — dit laatste facet hebben de Duitsers, behoudens enkele uitzonderingen, zoveel mogelijk genegeerd en toch kan het niet genoeg geaccentueerd worden — hebben gedurende en na de tijd der verkrachting gelegenheid gehad om zich opnieuw te bezinnen op haar dienende taak voor wetenschap en mensheid.

En deze taak kan zij, nu wetenschap en humanitas hun vrijheid van beweging hebben herkreten, hernemen en, laten wij hopen met meer intensiteit en meer succes dan voorheen, vervullen.

Het verlangen naar en de noodzakelijkheid van een ruimere waardering der Nederlandse volkskunde moge ik U ter inleiding doen blijken uit enkele geschriften van prominente niet-volkskundige figuren in ons land.

In het werkje „De dag van morgen”²⁾ wijst Dr. W. Banning er op, dat de jeugdorganisaties opleiding moeten ontvangen in burgerschapskunde, alsmede in volksdans, volkszang en leken spel. Het „Nationaal Instituut”, dat als een belangrijk deel van zijn werk ziet de verdieping van het nationaal bewustzijn, de versterking van de nationale saamhorigheid en de versteviging der culturele banden met landgenoten en stamverwanten buiten onze grenzen, heeft evenals Nederlands Volksherstel een niet onbelangrijke plaats aan de volkskunde ingeruimd. Immers, wanneer het als onderafdelingen van zijn werkzaamheid noemt: architectuur, kunst, landschap, sociaal leven, volksgebruik en volksfeesten, dan liggen deze of geheel of voor een niet onbelangrijk gedeelte op het terrein der volkskundige activiteit.³⁾

Het zijn evenwel vooral de na-oorlogse werken van den Utrechtsen hoogleraar Mr. W. Pompe: „Bevrijding” en „Het nieuwe Tijdperk van het Recht”⁴⁾ die de nadruk leggen op de betekenis der volkskunde voor de heropbouw van ons nationaal leven, zonder dat de schrijver de naam dezer wetenschap noemt. Het laatste werk wijst er op, dat de bestudering van het volksrecht niet achterwege mag blijven bij de vernieuwing van het moderne nationale en internationale recht. „Het volksrecht is de onmiddellijk aangewezen draagster der nationale waarden” zegt Pompe, en verder: „In dit recht vindt men het volkskarakter weerspiegeld en tevens gevormd door de volkszedes en de volksgewoonten: zijn zuiverste uitdrukking.” Er zijn verschillende redenen waarom het nog veel te weinig onderzochte volkskarakter de grondslag van onze volkseenheid dient te wezen, meent hij in „Bevrijding”. Elke weg die leidt naar inzicht in het volkskarakter is, zijns inziens, welkom en hij wijst o.a. aan die van de studie van zeden en gewoonten en de kennis van de Nederlandse taal (speciaal de Volkstaal R.). Niet alleen voor de versteviging van de nationale eenheid in ons Vaderland, maar ook voor de juiste waardering van de samenhang tussen Vlaanderen en Nederland acht hij de volkskundestudie van het grootste belang.

Blijven wij na deze inleidende beschouwingen enkele ogenblikken stilstaan bij de benamingen der jonge wetenschap.

In de Europese landen waren of zijn een serie in gebruik. Ik noem demopsychologie en anthropopsychologie (deze onder invloed van ethnologie) en traditions populaires in Frankrijk; tradizioni popolari in Italië; saber popular (d.i. volksweten) in Spanje; folkeminde (d.i. volksheerinneren) in Denemarken; folkeminne in Zweden en Noorwegen; ethnologie in Hongarije; en de jonge Amerikaanse namen folkways en ethologie. Hier wil ik slechts nader ingaan op: ethnologie, folklore en volkskunde als zijnde nu de meest voorkomende.

Ethnologie dat wij tegenwoordig algemeen bezigen voor volkenkunde, d.i. de studie van de cultuur der primitieve volken buiten Europa — de Deen Birket-Smith evenwel rekent bepaalde gebruiken in de Balkanstaten ook tot de ethnologie — heeft ook als inhoud: Studie van de realia, d.i. de gebruiksvoorwerpen bij de zgn. lagere lagen der cultuurvolkeren in Europa; met name is dat het geval bij de Angel-Saksische, de Skandinavische en bij de Slavische volkskundigen — een enkele keer ook bij de Franse — die het woord folklore hebben gereserveerd voor de bestudering van de orale traditionele cultuur. Dat de grens tussen folklore en ethnologie nog vaag is, blijkt o.a., wanneer de bekende ethnoloog Wilh. Schmidt in zijn „Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie” met betrekking tot de Chinese en Japanse cultuur een stofgebied tot de volkskunde (folklore) rekent, dat de volken- en volkskundigen gewoonlijk bij de ethnologie onderbrengen. ⁵⁾

In West-Europa staan tegenover elkaar het oudere en iets ruimer gebruikte folk-lore en het jongere, meer beperkt gebruikte volkskunde.

Het eerste is van Engelse herkomst. William Thoms gebruikte het als eerste, waar hij zegt: „What we in England designate as Popular Antiquities or Popular Literature, would be most aptly designed by a good Saxon compound Folk-lore, the lore of the People”, waarmee hij bedoelt: wat het volk aan weten bezit, het geformuleerde weten van het volk, en niet het weten, de studie over het volk. Duidelijk omschrijft hij de inhoud van Folklore volgens zijn opvatting, met de woorden: „The traditional beliefs; legends and customs current among the people, manners and customs, observances, superstitions, ballads and proverbs”. ⁶⁾ Den Nederlander L. Knappert bevalt de naam folklore niet en hij vestigt daarom in zijn dissertatie: „De betekenis van de wetenschap van het Folklore voor de godsdienst” de aandacht op het onnederlandse van dit woord, waaraan hij overigens dezelfde inhoud toekent als de Engelsen. ⁷⁾

In 1812 gebruikt de Duitser W. Harnisch als eerste de benaming volkskunde en wel in de betekenis: algemene cultuurgeschiedenis van het eigen volk, dus: geschiedenis der cultuur in de ruimste zin van het woord. Al wordt hier het nationaal eigene geaccentueerd, het latere exclusivistische, zgn. „volkse” blijkt nog niet. Daarna komt ze voor met de inhoud: Sociografie van een bepaald gebied. Hieruit blijkt duidelijk de drang, de volkskunde dienstbaar te maken aan het praktische leven, een in zich prijzens-

waardig streven, dat later ernstig ontaardde. In een publicatie verschenen in de tijd van de Bismarckgeest nl. „Volkskunde” van den Duitser Felix Liebrecht, leraar in de Duitse taal aan het koninklijk Atheneum te Luik, heeft het woord weliswaar de onschuldige inhoud van het Engelse folklore en het Franse traditions populaires, maar blijkt reeds de culturele imperialistische drang naar het Westen, naar de Nederlanden, die zich vanaf die tijd bij sommigen steeds sterker demonstreert, een feit, waarop ik in mijn Nijmeegse Openbare Les reeds wees.

De Vlaamse volkskundige en dichter Pol de Mont voerde volkskunde naast folklore in Vlaanderen en indirect ook in Nederland in door de naam van de in 1888 opgerichte en nu nog bestaande periodiek: „Volkskunde, Tijdschrift voor Nederlandse Folklore”. En vanaf deze tijd was 't in Vlaanderen, Nederland en Duitsland in gebruik met de betekenis: Studie van het traditionele volksleven, met dien verstande dat geleidelijk aan de materiale volkscultuur — waarvoor sinds 't begin der romantiek, die de wetenschappelijke beoefening der volkskunde met de bestudering van volks-taal, volksverhaal en volkslied inluidde, minder belangstelling bestond — in de woordinhoud werd opgenomen.

Terwijl de Angelsaksers, Skandinaviers, Fransen en Nederlanders zich overeenkomstig hun meer nuchtere en zakelijke aard nagenoeg uitsluitend interesseerden voor het practische werk op het jonge studieterrein, voerden de Duitsers evenals in de ethnologie, met hun bekende drang naar „Gründlichkeit” en niet weinig ingewikkelde definities, oneindige discussies over de formulering van de inhoud van het woord volkskunde en vormden, ook weer als in de ethnologie, verschillende scholen.

Zo heeft een niet onbelangrijke groep van hen onder invloed van de monistisch biologische theorieën en van de totalitaire politieke stromingen, gedurende de laatste twee decennia getracht het etymon volkskunde een betekenisinhoud te geven, die de kennis van het volk in de ruimste zin van het woord omvat, de bestudering van al zijn characteristica met het raciale als onwetenschappelijke en volkskundig onjuiste kern. De Duitse volkskunde wilde, onder meer de taak van anthropologie, psychologie en sociologie overnemend, de studie van het Duitse volk in al zijn lichamelijke en psychische verschijningsvormen, in al zijn sociale kenmerken, in zijn momentele individuele cultuur en in zijn traditionele gemeenschapscultuur. Doordat volkskunde zó de betekenis van „Volkstumskunde” kreeg, werd het arbeidsveld veel te ruim afgebakend. Bovendien werd dit terrein der wetenschap tendentieus politiek bewerkt. Imperialistische en annexionistische drang naar alle kanten demonstreerde zich ook hier en deed terecht van vele zijden protest weerklinken. Het gevolg mede, of liever niet in laatste instantie, hiervan is geweest, dat de door mij zeer gewaardeerde Gentse hoogleraar Dr. H. Baur op het verleden jaar te Amsterdam gehouden congres van Zuid- en Noordnederlandse filologen⁸⁾ een schitterende, maar fulminante oratie liet horen, waarvan een gedeelte, dat zonder twijfel de bedoeling had in de rassenkunde, praehistorie, bewoningskunde, taalkunde, plaats- en veldnamenkunde fel te treffen de vorm waarin en de tendens

waarmee deze door Duitsers en germanofielen van 't Derde Rijk werden beoefend of liever verkracht, wetenschappelijk minder gelukkig was. Zeker, terecht nam de spreker scherp stelling tegen het opzettelijk misbruiken der wetenschap, waartegen wij persoonlijk tijdens de bezetting vaker openlijk hebben geprotesteerd met de vele van ons van nabij bekende onaangename gevolgen van dien. Maar juist door de brillante manier, waarop deze rede, die aan de oppervlakte der volkskundewetenschap moest blijven, werd uitgesproken, kan zij, onbedoeld mag ik wel aannemen, afbreuk doen aan de waardering, welke de genoemde takken van wetenschap zuiver objectief beoefend, zonder twijfel verdienen bij hem, die er met voldoende wetenschappelijk inzicht studie van maakt.

Hadden de Duitsers met hun bekend minderwaardigheidsgevoel en de daaruit voortvloeiende xenophobie en nationale zelfoverschatting met als gevolg een waanzinnige isoleringsdrang, een gezonde opvatting van de volkskunde aan hun hogescholen leren kennen en beleven, dan zou hunzelf de bekende onuitwisbare schande en Europa en de wereld het speciaal ons Nederlanders maar al te goed bekende onvergetelijk leed gespaard zijn.

Zoeken wij nu te midden van de talloze definities van het woord volkskunde naar een bevredigende omschrijving van de inhoud, dan wordt deze m.i. gegeven in de formulering van den Zwitser Richard Weiss, in diens recent werk: „Volkskunde der Schweiz”.⁹⁾ „Volkskunde” zegt hij, „is de wetenschap van het volksleven. Het volksleven bestaat in de wisselwerking tussen volk en volkscultuur, voor zover deze wisselwerking door gemeenschap en traditie wordt bepaald.” Overal waar iets van het zo omschreven volksleven te vinden is, hebben wij ons studieterrein. Wij hebben het te zoeken in de leefwijze van voorheen en thans, in de realia van vroeger en van nu, op het gebied der individuele en der groeps cultuurproducten. Wij moeten het materiaal voor onze wetenschappelijke studies vinden in het horizontale vlak van een bepaalde periode, vooral van het heden (volgens de zgn. synchronistische methode) en op de dóór het historisch verleden tot in de perioden van archeologie en praehistorie teruggaande lijn (volgens de zgn. diachronistische methode). Bij het onderzoek volgens deze laatste mogen wij niet vergeten, welke de functionele betekenis voor elk volkskundig feit, in elke periode, in elk gebied is; iets wat de Duitsers o.a. met betrekking tot de invloed van het Christendom, met opzet, veelal hebben genegeerd of verkeerd voorgesteld.

Nooit mag de volkskunde uitsluitend worden beschouwd als iets archaïserends, zoals nog vaak voorkomt. Eveneens is het verkeerd, ze uitsluitend als hulpwetenschap te willen gebruiken, zoals dat in het verleden de archeologie, de godsdienst- en profane geschiedenis en de taalkunde veelal hebben gedaan. Ten enen male misplaatst is het de volkskunde te willen zien als een min of meer dilettantische wetenschap van archaïstische curiosa in of buiten het museum, waarin men vaak met kunst en vliegwerk nieuw leven tracht te blazen. En toch ziet men dat nog lang niet algemeen in, speciaal ten onzent.

Duidelijk blijkt dat uit een passus van het dezer dagen postuum verschenen werkje van den verdienstelijken plantkundige Dr. H. Uittien: „De volksnamen onzer planten”, ¹⁰⁾ die luidt: „Ik ben overtuigd dat men folklore, gewoonlijk tot vermaak van de lezers voor bladvullingen in kranten misbruikt, als wetenschap kan beoefenen;” en uit het onlangs uitgegeven werk van Anthony Donker: „Karakteristiek der Nederlandse Letterkunde”, ¹¹⁾ waarin deze spreekt over allerlei vormen van oude landelijke volkscultuur, gelijk folklore pleegt te beschrijven.

Een dezer dagen van de pers gekomen boek van B. A. Botkin: „The American people in their stories, legends, tall tales, traditions, ballads and songs” ¹²⁾ dat tevens een bewijs is voor het feit dat de volkskunde, zelfs in het gemoderniseerde amerikaanse leven, niet verdwijnt, maar blijft voortleven in vormen, die zich aan de moderne cultuur hebben aangepast wijst op hetzelfde, wanneer de schrijver zegt: „The industrial folktales and songs in this book are evidence enough that machinery does not destroy folklore. Rather, in our rapid development from a rural and agricultural to an urban and industrial folk, we have become estranged from the folklore of the past, which we cannot help feeling a little selfconscious or antiquarian about, without yet being able to recognize to appreciate the folklore of the present.”

Om deze laatste reden, die bij ons met betrekking tot 't woord folklore ook geldt, en omdat volkskunde, ondanks de herkomst, een goed Nederlands woord is, wens ik dit laatste te gebruiken voor de wetenschap waarmee wij ons bezig houden.

Het probleem der betekenis van volk in de samenstellingen volkskunde, volksleven en volkscultuur zij hier — na de mededeling dat ik op het veel besproken complex natie, volk en ras niet zal ingaan ¹²⁾ — gecomprimeerd belicht.

De strijd rond dit etymon, dat vooral sinds de tijd der romantiek de volle belangstelling heeft van filologen, historici, filosofen, juristen, staatslieden en volkskundigen, ontbrandde voor goed toen de Zwitserse hoogleraar Hoffmann-Krayer in zijn in 1902 te Basel gehouden inaugurele rede de begripsinhoud beperkt wilde zien tot: vulgus in populo, waarmee hij bedoelde: de sociaal lagere lagen van het cultuurvolk.

Na vele en lange discussies, die — ik laat ze onbesproken — zoals wij zagen vooral onder de Duitsers werden gevoerd, heeft men ingezien, dat wij moeten komen tot een psychologische omschrijving van de betekenis. Niet langer wil men de inhoud zoeken in de antithese onontwikkelden—ontwikkelden; benedenlaag—bovenlaag der bevolking of in een of meer van de lagere standen b.v. boeren, herders, schippers, mijnwerkers en handwerkers. Men heeft er van afgezien; hetgeen vooral onder invloed van de ethnologie was geschied, volk gelijk te stellen met een lagere volkslaag gekenmerkt door primitiviteit, associatief en onhistorisch denken enz., omdat elk individu een of meer van deze eigenschappen in meerdere of mindere mate bezit. ¹³⁾ Men constateerde, dat ieder mens iets „Unterschichtliches”

en iets „Oberschichtliches“ in zich draagt, omdat hij nu eenmaal een wezen is dat een synthese vormt van het door herkomst en milieu bepaalde individuele en het sociale, waardoor hij, hetzij direct hetzij indirect, met de Unterschicht in contact komend, iets van deze overneemt. De volkskunde wil daarom een bijdrage leveren tot de kennis van de mens in 't algemeen, met dien verstande, dat zij weet, dat bij de ene groep, b.v. bij de geleerden, de bovenlaag-cultuurinstelling overweegt, bij de andere, b.v. bij den herder en bij veel landbouwers en mijnwerkers, de onderlaag-cultuurinstelling; zij begrijpt dat 't fout is, den boer, den herder en den mijnwerker als uitsluitend behorend tot de onderlaag-cultuur te willen zien en de zgn. ontwikkelde uitsluitend als deelhebbend aan de bovenlaag-cultuur.

Dus, al houdt de volkskunde zich ook bezig met de problemen van de cultuur der diverse standen, soms zelfs met een zekere voorliefde voor één van deze b.v. voor de landbouwstand, toch wenst zij een bijdrage te leveren tot de kennis van de Nederlandse mens, van de Nederlandse cultuur, waarbij zij er rekening mede houdt, dat de onderlaag-cultuur tot op zekere hoogte als de basis of, zoals Schrijnen reeds zei: als de ondergrond onzer cultuur moet worden beschouwd, waaruit de zgn. bovencultuur is gegroeid. ¹⁴⁾

Wij moeten ervan doordrongen zijn dat in elke mens een voortdurende, zij het dan ook in intensiteit variërende spanning bestaat tussen 't psychische der bovenlaag-houding en 't psychische der benedenlaag-houding. Overal waar deze spanning, bij cultuurobjecten, welke dan ook, blijkt, is het arbeidsveld der volkskunde.

Daarom zullen b.v. zgn. cultuurromans als de Friese „Moeder Aarde“ van Theun de Vries, de Drentse „Hilde“ van Anne de Vries, de Hollandse „Het Wassende Water“ van Herman de Man, de Brabantse „Peelwerkers“ van Antoon Coolen, de Limburgse „Kroniek ener Parochie“ van Jac. Schreurs, de Zeeuws-Vlaamse „De Boer zonder God“ van J. H. Eekhout en veel werken van Stijn Streuvels, evenals „Der naturen Bloeme“ van den Middeleeuwer Jacob van Maerlant en de jongere „Tijl Uilenspiegel“ van Charles de Coster, die een volkssage maakte tot 'n litteraire belichaming van een natie, onze aandacht moeten hebben naast de specifieke volksletterkundige werken in 't algemeen Nederlands of in het dialect geschreven. Immers bij 'n oppervlakkige lezing van de eerste groep kunnen wij aantonen, hoe werken in het gebied der individuele cultuur niet alleen door de factoren der zgn. hogere beschaving van het beperkte schrijversmilieu zijn bepaald maar ook uit de moederbodem der volkscultuur hun voedsel ontvingen.

Niet de zgn. folklorische elementen in deze werken zijn het, die in de eerste plaats onze aandacht trekken, maar de karakters en de sfeer, de geest, voor zover die door de houding van de dragers der ondercultuur of door de geest der ondercultuur worden gekenmerkt. Het zal een dankbare taak zijn voor wetenschappelijke Nederlandse volkskundigen een litterair arbeidsveld te bewerken dat ten onzent nog zo goed als braak ligt.

Hetzelfde geldt voor het gebied der realia b.v. voor de huizenbouw. Ook

daarbij is het ons vooral te doen om de mentaliteit, om de geestelijke habitus, die uit vorm, inrichting en gebruik, alsook uit de wijziging van deze factoren spreekt. Bestuderen wij deze óók historisch, dan kunnen wij b.v. achterhalen, in welke vorm en in welke betekenis in de stad, maar vooral op het land de invloed van de bouw en het interieur van de oude boerenhoeve nog namerkt.

Uit het oudere zgn. „los hoes” — met één ruimte onder één dak voor mens én vee — in het Saksisch gebied spreekt een heel andere geest dan uit het latere zgn. T-huis d.i. een hoeve, onder twee daken, in de vorm van de hoofdletter T, waarvan het voorste, brede gedeelte de woonruimte is, waar het er achter gelegen smalle en diepe gedeelte voor vee en bedrijf loodrecht op staat. Toen bij 't „los hoes” door de boeren, die met 't vee onder hetzelfde dak, in dezelfde ruimte leefden, het voorstuk-woonhuis werd opgetrokken, dat de plaats innam van de oudere haard-woonruimte en slechts door een gangetje verbonden was met de deel en de veestallen, gebeurde dat niet uitsluitend om hygiënische redenen. De mentaliteit was gewijzigd onder invloed van de stadscultuur, tengevolge van de spanning tussen de boven- en ondercultuurlaag.¹⁵⁾ De afstand tussen de boerengeest en stadsvolksgeest was geleidelijk aan kleiner geworden; die tussen boer en vee en misschien tussen boer en personeel werd groter, immers niet hijzelf, doch alleen de knecht sliep nog bij 't vee, zoals b.v. in de „vrie” (= slaappleats) der Zuid-Limburgse hoeve het geval is.

En wanneer het al waar is, dat de zgn. Keltisch-Romeinse Zuidlimburgse gesloten hoeve onder invloed van de gesteldheid van het terrein en het gemengde bedrijf zich uit de eenbouwhoeve, 't „los hoes”-type, ontwikkeld heeft, zoals Tréfois meent, of uit een complex van gebouwen, zoals sommige Duitsers voor de zgn. Middelfranksische hoeve beweren, dan is de kasteelvorm zeker te beschouwen als gezonken cultuurgoed d.w.z. als nabootsing van iets van de M. E.se ridderscultuur door de spanning tussen ridder- en boerencultuur die zich zo vaak demonstreert. De mogelijkheid dat de behoefte aan veiligheid bij deze hoevevorm een rol speelt, behoeft niet uitgesloten te worden; maar ze doet hier niets ter zake.

De invloed van de benedencultuur doet zich gelden bij de moderne landhuizen, die vaak goed bij de sfeer van de streek en van het landschap zijn aangepast. De eigenlijke geest van het boerenhuis is evenwel veelal weg, slechts enkele uiterlijke kenmerken als voorgevel, voordeur en dak verraden den eigenaar of den architect met gevoel voor harmonie van landschap en woning of den traditionalist, die in elk geval nog iets van de behuizing van zijn voorouders wil bewaren. Maar de eigenaar ener hypermoderne villa, die in een huis met centrale verwarming ook nog een open haard laat inbouwen, waarin houtblokken worden gedeponereerd, die door een vernuftige kunstlicht-installatie rood worden begloeid, een haard waaraan hij bovendien niet zit, begrijpt van de geest, van de functie van de boerenhaard als symbool van de typisch Hollandse huiselijkheid, van de familiale eenheid, als verzamelpunt voor de huiselijke volkszang en volksvertelling niets. Alléén heeft hij nog een zwak romantisch excentriek gevoel

met een zweem van folklorisme overgehouden, tenzij het volkskundig relict zijn zin voor schoonheid aangenaam aandoet. Dit laatste is misschien eveneens het geval bij de jongedame die een Ersatz-hoofddoek naar model en patroon van de echte doek van een haar onbekende, heel verre voorouder draagt. Voor deze laatste had de sierlijk van hoofd en schouders over de rug laag neerhangende doek de functie van Zondags kledingstuk, voor de eerste is zij een gemakkelijke goedkope, min of meer modieuze hoofdbedekking geworden, die soms flatteert.

Telkens in een andere vorm spreekt hier de spanning tussen boven- en ondercultuur.

Hiermede zitten wij reeds in het probleem der waarde van de volkskunde, waarvan ik enkele facetten moge belichten.

Al zijn onwetendheid en wanbegrip in deze, ook in wetenschappelijke kringen, ten onzent vaak nog ontstellend, toch ligt de tijd, dat men haar nog niet rijp achtte om in de rij der academische vakken te worden opgenomen ver achter ons, zoals bewijzen het hoofdstuk, dat de onverdacht-critische ethnoloog met wereldreputatie, de Weense hoogleraar W. Schmidt aan haar wijdt in zijn handboek der cultuurhistorische ethnologie alsmede de volkskunde-leerstoelen in de meeste landen van Europa.

Haar wetenschappelijke betekenis blijkt m.i. het duidelijkst uit de manier waarop de Zwitser R. Weiss haar speciale taak omschrijft: de bestudering der volkscultuur, welke tot nog toe door de zgn. cultuurwetenschappen werd verwaarloosd.¹⁶⁾ De belangrijkheid van deze taak begrijpen wij pas ten volle, wanneer wij, zoals wij reeds boven zagen, ervan doordrongen zijn „dat de volkscultuur in nauwe wisselwerking tot een cultuureenheid verbonden is met de individuele culturen, omdat de volkskunde — als zijnde een synthetische wetenschap R. — de mens in zijn totaliteit zien wil, tengevolge waarvan zij, in tegenstelling tot de cultuurwetenschappen die wat het stofgebied aangaat gespecialiseerd zijn, omvat het totale terrein van activiteit der volkscultuur, „d.w.z. van de basis der cultuur in 't algemeen, en wel als een ondeelbaar organisme“. Nog beter begrijpen wij de betekenis hiervan, wanneer wij rekening houden met de beide belangrijke principes die bij de verhouding ondercultuur en bovencultuur werkzaam zijn en die zo juist reeds vluchtig werden belicht, nl. dat van het zgn. opgeheven cultuurgoed en dat van het zgn. gezonken cultuurgoed.¹⁷⁾

Hieruit volgt de noodzakelijkheid dat de beoefenaars der individuele cultuur en die der volkscultuur elkaar tegemoet treden. De volkskundige is in bepaalde gevallen, wij zagen het zo juist bij romans, huizenbouw en kleding, verplicht de grenzen van de aan gemeenschap en aan traditie gebonden beschaving te overschrijden en het gebied der individuele cultuur te betreden o.a. wanneer hij de herkomst van bepaalde goederen der volkscultuur wil nagaan. De beoefenaars der beide cultuurgebieden zullen elkaar moeten helpen, omdat deze terreinen in het totaalcomplex der cultuur zo nauw verbonden zijn. Zo zal men inzien, dat de volkskundewetenschap niet

alleen iets te ontvangen heeft van, maar ook te bieden heeft aan de geschiedenis in 't algemeen, aan de godsdienst-, litteratuur-, kunst- en rechts-geschiedenis, aan de archeologie en geologie, aan de sociologie en psychologie, ja aan geheel het complex der geesteswetenschappen.

Uit dit alles blijkt overtuigend dat zij niet het arbeidsterrein is voor dilettanten, maar alleen voor hen die van een bepaald wetenschapsgebied een brede en diepgaande studie hebben gemaakt, of liefst over een brede wetenschappelijke vorming op verschillend terrein beschikken en daardoor in staat zijn, met specialisten der andere terreinen een nauw contact te onderhouden en samen te werken.

Wat onze Landbouwhogeschool in het bijzonder betreft, moge ik wijzen op de nauwe samenhang van de plantkunde met de plantlore, van het bodemonderzoek met de studie van plaats- en veldnamen alsmede van die der nederzetting en boerenhoeve, van de sociografie met de kennis der volks-cultuur in 't algemeen en van het volkskarakter in het bijzonder, van de ethnologie met de problemen der cultuurhistorische parallellen, der zgn. mentalité primitive en van het zgn. primitief gemeenschapsgoed.¹⁸⁾ En het is zonder twijfel ondenkbaar een geschiedenis van de landbouw en de landbouwcultuur te schrijven zonder een zeer ruim gebruik te maken van 't volkskundemateriaal.

Beoefenen wij de volkskundewetenschap in samenwerking met de zgn. cultuurwetenschappen, dan behoedt deze ons voor een eenzijdige, te beperkte en daardoor vaak onjuiste visie op cultuurprodukten, op gebruiken en op wetenschappelijke problemen.

Hoeveel correcties en verduidelijkingen toch heeft de volkstaalkunde, speciaal de dialectgeografie, niet gebracht in taalkundige kwesties? Zijn moderne rechtsverhoudingen niet voor een belangrijk deel opgebouwd op of verduidelijkt door de M. E.se zgn. wijsdommen en rechtsgebruiken? Heeft de medische wetenschap niet veel te danken aan de volksgeneeskunde? Al behoeft men dan ook nog niet aan te nemen, dat de bloedtransfusie berust op het drinken van enkele druppels bloed van 'n totaal zwarte kip ter genezing van bloedvergiftiging, zoals ik dezer dagen ergens in Nederland hoorde. Het is de volkskunde der realia en de volkstaalstudie, welke ons bv. de geschiedenis van uiterlijk, inrichting, gebruik en benaming van kar, ploeg en boerenhuis, van sikkels, zichten en zeisen hebben verklaard. En heeft niet nog zeer onlangs de historicus Rogier in een hoofdstuk gewijd aan het volksleven der Nederlanden in de 17de eeuw aangetoond de oppervlakkigheid van vele psychologische volkskarakteristieken en dat de Nederlander van de M. E. en die der 17de eeuw door veel meer banden verbonden zijn dan de historische wetenschap tot nog toe aannam?¹⁹⁾

Wanneer ik nu ter adstructie, in summière behandeling, enkele illustraties laat volgen, dan doe ik dat enerzijds ter verfrissing en anderzijds om te tonen, dat wij bij de interpretatie van volkskundige verschijnselen vooral niet lichtvaardig te werk mogen gaan.

De plantkundige die voor de klaproos (*Papaver rhoeas*) de naam inkt-

bloem hoort, zal allicht denken, dat het inktzwarte hart in de kroon deze heeft doen geven. De mogelijkheid, dat inktbloem uit enkebloem, d.i. bouwlandbloem, veldbloem ontstaan is, komt niet in hem op, in den taalkundige misschien wel. Zijn deze beiden geen volkskundigen, dan weten zij niet, dat de naam zijn oorsprong kan hebben in het feit, dat in bepaalde streken kinderen purpervocht uit de kroonbladeren persen en daarmee, bij wijze van spel, schrijven. Aan de mogelijkheid, dat dit schrijven met rode inkt — iets uitzonderlijks bij kinderen — een gevolg kan zijn van de naam inktbloem, denken wij zeker niet.

Alleen een geografisch volkskundige verklaring kan in dergelijke gevallen meer zekerheid geven dan de uitsluitend psychologische of taalkundige.

De naam vuurbloem voor dezelfde plant kan verklaard worden door het tertium comparationis: de rode kleur bij vuur én bij de bladeren van deze bloem. Het is evenwel ook mogelijk, dat deze gegeven werd tengevolge van de zgn. sympathietover. Deze bloem is nl. in vele streken opgenomen in de zgn. kruidwisch: een bos bloemen en planten, die in een groot deel van Europa bij onweer in het haard- of kachelvuur wordt geworpen, om de bliksem, het hemelvuur, af te weren, om de brand tegen te gaan. De Franse naam flamme d'enfer: hellevlam, dus bloem tegen de hellevlam, wijst in deze richting.

De paardebloem (*Taraxacum officinale*) heet in enkele plaatsen van Brabant: lampjes. Het uiterlijk vertoont niets dat op lampjes, lichtjes wijst. De volkskunde leert ons evenwel, dat de kinderen de zaadjes wegblazen en dat men nog zoveel jaren of tientallen van jaren te leven heeft als er na 't blazen pluusjes blijven staan. Deze zijn voor de kinderen kaarsjes, levenslichtjes, levenslampjes. Immers, volgens een bekende volksuitdrukking, zegt men in plaats van: hij gaat dood: hem gaat de kaars (d.i. het licht, het levenslicht of het lampje) uit.²⁰⁾

Zeer leerrijk — en eveneens waarschuwend — zijn in deze de zgn. veldnamen van de Dorpspolder van Bruchem, die de Wageningse „Stichting voor Bodemkartering” onder leiding van Prof. Edelman, in kaart heeft gebracht.

Geen probleem vormt een naam als Kommekens, welke, evenals die der Maastrichtse militaire oefenplaats: De Kompen (= kommen), door de komvorm van de akker ontstaan is. De taalkundige kan zonder moeite Krang verklaren; dat, volgens het mndl. werkwoord cringen d.i. zich draaien, wringen, op de in werkelijkheid bestaande gebogen vorm wijst. Dat de grote inspanning bij de bewerking tengevolge van de bodemgesteldheid een rol speelt, acht ik niet uitgesloten.

Minder eenvoudig is het geval reeds bij namen als Boterpot, Geldkist en Geldkas. De juiste betekenis van deze woorden kan men alleen achterhalen door historische studie en door een juiste kennis van geaardheid en gebruik van de bodem. Boterpot kan ons zeggen, dat wij met uitstekend, vet weiland te doen hebben, dat veel boter oplevert; maar het kan, evenals Geldkist en Geldkas, ook betekenen dat de opbrengst goed is zonder meer.

Men vergelijkt de akker met een kist of kas die goed met geld gevuld is. En deze drie woorden kunnen — en dat hangt van de gesteldheid van de bodem af — ironisch door den boer gebruikt zijn, omdat de grond slecht is en weinig oplevert. Bovendien is het mogelijk dat de beide laatste namen erop wijzen, dat er een zgn. schatsage bestaat, omdat het volk meent dat er op de een of andere wijze geld in de grond terecht gekomen is. En dan heb ik bij dat alles nog niet eens rekening gehouden met een in de loop der tijden mogelijke, nu niet meer doorzichtige, omvorming der namen, die alleen in archiefstukken te vinden zijn.

Zonder twijfel wijst Kostverloren op een zeer slecht of op een moeilijk te bewerken stuk land, waaraan men met werken de kost niet alleen niet verdient maar zelfs verliest.

De betekenis van Heiligenhof was voor de eerste naamgever niet zo vroom als ze nu lijkt. Heiligen heeft nl. met heilig in se niets te maken. De boer die de naam gaf, dacht aan het mndl. werkwoord helligen d.i. vermoeien, kwellen, hij wist dat 't een kwelling voor hem was het stuk land in kwestie te bewerken. Maar een volgend bezitter of pachter, die dit woord niet meer kende én misschien de akker in veel gunstiger conditie overnam, kon gerust volksetymologisch van Heiligenhof spreken. De mogelijkheid dat wij er galgenhumor in moeten zoeken endat men opzettelijk van heilig sprak, ofschoon men slecht, ellendig bedoelde, is niet uitgesloten.

Inktfort heeft met inkt zeker niets uitstaande. Het is 'n volksetymologische omvorming van eng of enk d.i. bouwland en fort uit voorde, vorde d.i. doorwaadbare plaats. Het betekent dus: doorwaadbare plaats in het bouwland. Of deze er nog is, doet natuurlijk niets ter zake.

Wij zien het: alleen door samenwerking van den landbouwkundige met den taal-, volks- en geschiedkundige zijn op dit gebied voor de landbouwgeschiedenis wetenschappelijke resultaten te bereiken.

Wie de problemen rond de Z.O. Nederlandse naam voor dakdrup n.l. (n)euzel wil oplossen moet dat doen aan de hand van de geschiedenis van de boerderijtypen en van de kerkbouw én door de bestudering der taalkundige ontwikkeling van het Gotische woord ubiz wa, dat hal, portaal betekent. Hij zal dan de aannemelijkheid van het uit dit woord ontstane (n)euzel via het mndl. ovese voor dakdrup contateren.

Wie de benaming voor de gang van het huis in Nederlands en Belgisch Limburg nl. aere, voor de dorsvloer en gang in N. Brab. en Belg. Limb. nl. näre, dorsaere, schuurnere volledig wil waarderen, moet op de hoogte zijn van de geschiedenis van de boerderijenbouw en van de manier van dorsen in de Romania en in de Germania, om dan via de culturele en taalkundige samenhang van deze gebieden te komen tot de verklaring van het feit, dat de naam van de dorsvloer ook voor het kerkportaal en voor de huisgang werd gebruikt. ²¹⁾

Niet minder belangrijk, maar ook niet minder ingewikkeld, is het vraagstuk van de landbouwwerktuigen nl. de sikkel, de zicht (in Vlaanderen pik genoemd) en de zeis. Alleen door samenwerking tussen archeologie, ethnologie, dialect- en volkskundegeografie alsmede kunstgeschiedenis, kan dit

worden ontward. De archeologie leert ons, dat de getande sikkel, die o.a. Italië en Rusland nog kennen, de oudste is; wij treffen hem reeds aan in het steentijdperk. De ethnologie geeft ons in het gebruik van deze sikkel met korte steel o.a. een voorbeeld van Bastian's theorie der „Elementargedanken“, n.l. door de constatering dat hij reeds in de vroegste tijden in verschillende werelddelen bekend was, zonder dat er van culturele ontlening sprake kan zijn.

De kunstgeschiedenis is — door voorstellingen op miniaturen, gravures en kalenderbladen — de bron, waaruit wij de kennis putten dat de uit de sikkel ontstane zicht of pik in de 14de eeuw in Vlaanderen en Oost-Nederland — misschien als gebied van oorsprong — in gebruik kwam, terwijl zij ons tevens aantoonst dat in de 16de eeuw, ten tijde van Pieter Breughel den Ouden, de zeis bij ons, misschien eveneens als land van oorsprong, in zwang was.²²⁾

De taal- en volkskundegeografie van de Germaanse en Romaanse landen laten ons aantonen, dat het gebruik van de zeis voor de graanoogst naar Italië werd ingevoerd vanuit het Noorden of Westen.

Uit deze voorbeelden moge U duidelijk geworden zijn het belang van de volkskundestudie, die het onderzoek van realia en van hun namen verbindt, voor de geschiedenis van de landbouwcultuur, alsmede de belangrijke taak, die de dialect- en volkskundegeograaf in deze te vervullen heeft.

Gaan wij dieper op de betekenis der volkskundestudie in, dan blijkt, dat zij ons niet slechts brengt tot betere waardering van de volkscultuur op zichzelf maar ook van haar dragers. Wanneer zij ons, zoals wij reeds zagen, overtuigt van de waarde der volkscultuur voor de veelal uit deze gegroeide hogere cultuur, doordat zij ons tot het inzicht brengt, dat deze niet slechts geeft: het uit de hogere kringen overgenomen zgn. gezonken cultuurgoed, maar ook ontvangt: het door de hogere kringen uit de lagere opgenomen zgn. opgeheven cultuurgoed, dan is het gevolg daarvan beter onderling begripen en waarden der verschillende standen. Van bijzonder belang is de volkskunde daarom voor de vorming van de geest van alle Nederlanders, maar speciaal van hen die in hoofdzaak te midden van de dragers der volkscultuur moeten werken. Immers door een beter inzicht in de ware structuur der cultuurgoederen, krijgen wij een betere kijk op de sociale structuur van onze Nederlandse samenleving. Zonder twijfel zal dit tot gevolg hebben een versteviging van de volkseenheid via de toenadering tussen de verschillende standen en streekbewoners. Door de kennis van de regionale en nationale geaardheid onzer cultuur, zullen wij in onze werkkring dienen de werkelijke nationale eenheid van ons volk, die evenals onze volkscultuur een eenheid in verscheidenheid is. In deze overtuigt de volkskunde ons ervan, dat er naast de bindende verticale kracht binnen de natuurlijke standengroepering nog een andere, niet minder natuurlijke, horizontaal werkende is, die zich van het gezin via gehucht, buurt, dorp, wijk, stad en gewest tot het land uitbreidt.

Wat dit bindende betreft moeten wij, vooral ten plattenlande, rekening houden met wat de Amerikaanse volkskundige Graham Sumner zegt: „In the folkways (d.i. de volkskunde) whatever is, is right. That is because they are traditional and therefore contain in themselves the authority of the ancestral ghosts.”²³⁾

Het gevolg van dit koppig traditionalistisch „whatever is, is right” kan zijn, dat wie de wil der gemeenschap niet kent of negeert, daarin niet wordt opgenomen of daaruit wordt verwijderd, zoals dat in zovele volksgebruiken en regionale romans wordt beschreven. Kennis van, aanpassing aan en eerbiediging van de regionale gemeenschapsgeest en gemeenschapswil zal dus tot op zekere hoogte noodzakelijk zijn, wil men met het vertrouwen van het volk, dus met vrucht, in de verschillende delen van ons land kunnen werken.

Dat aan een traditioneel streekelement ook vaak primitief irrationeel wordt vastgehouden, d.w.z. met opzijetting van elke nuchtere redenering, blijkt, uit de houding van Staring's „Hoofdige boer”, die liever hoogbelaarsd door de voorde wadend, dan met z'n Zondagse schoenen over de pasgebouwde brug stappend, naar de Kerk gaat, van den Zwitsers boer die 't moeilijk te bestijgen oude steile bergpad blijft kiezen inplaats van de nieuw aangelegde gemakkelijk begaanbare moderne bergweg en eveneens van de Groninger boeren die volgens Prof. Hofstee door de irrationele kracht van de bedrijfsstijl ertoe kwamen „van grasland naar bouwland over te gaan, ook als de omstandigheden hiervoor minder gunstig waren.”²⁴⁾

De volkskunde leert ons de sterke binding aan lokale en regionale gemeenschap en tradities, welke tot gevolg heeft een sterk cohesiegevoel in dorp en streek, die, ondanks de intensivering van het verkeer, nog voor zeer veel bewoners hun wereld en het grootste deel van de wereld vormen. De daaruit ontstane mentaliteit verklaart het verzet tegen ver doorgevoerde centralisatie en het verlangen naar foederalistische bestuursorganisatie, waarvan o.a. de Friesche Beweging, Brabantia Nostra, de Limburgse Gemeenschap en het Saksisch Studentengilde symbolen zijn. Dit brengt ons tot het inzicht dat wij ervoor moeten zorgen dat het dorps-, c.q. stads- en het regionale heem aan de ene en het staatsheem aan de andere kant niet te ver van elkaar verwijderd raken, dat de binding der locale en regionale gemeenschappen vóór de staat en niet er tegen werkt.

Zo geeft de volkskunde via volkscultuur en gemeenschapsvormen een inzicht in 't karakter van de mensengroepen te midden van welke wij straks moeten leven en werken.

Legio zijn de beschrijvingen, meer of minder oppervlakkig; meer, minder of niet wetenschappelijk; meer of minder contradictorisch van het Nederlands nationaal karakter en van de Nederlandse regionale en anthropologische volksgroepen, met de beschrijving waarvan zich o.a. sociologen, sociografen, historici, filologen, letterkundigen, filosofen, psychologen, kunstenaars en juristen hebben beziggehouden.²⁵⁾

Willen wij het gecompliceerde en de relatieve waarde van het volks-

karakter begrijpen, dan is het o.a. nodig dat wij uitgaan van de volgende grondideeën.

Het leven en geheel het cultuurbezit van de mens wordt nu eenmaal gekenmerkt door de ik- en de wij-factor, door het strikt persoonlijke en het menselijke, dat al bij de tweeheid, d.i. de kleinste sociale eenheid een evidente rol speelt. Evenzo moeten wij het gezond locale, regionale, het nationale zien als bestaande uit deze ik- en wij-factor, d.w.z. het eigene en het gemeenschappelijke tussen elk van deze met de volgende groep. Door een behoorlijk contact tussen deze groepen onderling zal in de beide laatste het nationale, het internationale en het algemeen menselijke, het humane, hoe langer hoe meer in een gezonde verhouding evident en actief worden.

Wanneer wij dan weten dat niet slechts de taal, zoals, met de eenzijdigheid aan alle leuzen eigen, zo vaak beweerd wordt, de ziel der natie is, maar de gehele volkscultuur, dan wordt ons de betekenis der volkskunde duidelijk, die het cultureel complex van een volk synthetisch wil bestuderen in een tijd van individualistisch versnipperende activiteit op elk gebied.

Maar wat ons diepste eigen zijn naar plaats, streek of land is, d.w.z. wat wij anders zijn dan anderen, kunnen wij alleen achterhalen door vergelijking van ons zelf met anderen, van onze eigen cultuur met die van anderen, van andere volksgroepen en volkeren, zoals dat o.a. blijkt uit de inaugurele reden van Heere en den Hollander²⁶⁾, uit de „Geschichte der Kultur” van den Deen Kaj Birket-Smith, alsmede uit het reeds geciteerde werk van Anthonie Donker, welke laatste in de tot nog toe bestaande karakteriseringen van het Nederlandse volk slechts „vage, globale omtrekken en een beschouwingskader vol tegenstellingen en complicaties” ziet. Voor hem is de nationale cultuur de geestelijke gestalte van het volkskarakter, en als zodanig heeft de studie der letterkunde in 't algemeen en de volksletterkunde in het bijzonder haar waarde, al meent hij dan ook — m.i. ten onrechte — dat wij in deze laatste „wel oude trekken van aard en wezen kunnen terugvinden, maar minder het aan ons allen... min of meer eigene nationale cultuurtype dat toch het essentiële van ons volkskarakter vormt”. Met zijn mening dat „men volkskarakter niet met de streekkarakters mag verwarren” nemen wij vanzelfsprekend vrede. „Dat men echter niet zomaar kan zeggen, dat het volkskarakter bij de bevolking op het land het meest geprononceerd is” zal m.i. nog moeten blijken; het minst gecompliceerd en het meest tastbaar is het er zéker. Maar, wanneer wij het door den schrijver verwerkte materiaal doorgekeken en zijn boek in z'n geheel gelezen hebben, dan moeten wij toch constateren dat nauwelijks naar het Zuiden, Noorden en Oosten van ons land is gekeken, een feit dat ons des te vreemder aandoet bij een poging om het nationale karakter onzer letterkunde te tekenen, nadat Donker heeft gezegd, dat „men een trek pas tot het volkskarakter kan rekenen, wanneer deze aan het volk als geheel opvalt en niet slechts aan bepaalde volksdelen”.²⁷⁾ Hoe goed bedoeld ook, dit, overigens zeer verdienstelijk, boek is te specifiek Westelijk georiënteerd en levert dan ook met vele andere werken nagenoeg uitsluitend voor de karakterisering van het westelijk deel onzer natie een belangrijke bijdrage.

Ons stimuleert het om o.a. steunend op J. P. Kruyt's voortreffelijke werken „Mentaliteitsverschillen in ons volk”²⁸⁾ en „Het Nederlands volkskarakter en het socialisme”²⁹⁾ door de bestudering van heel 't vaderlands gebied de mogelijkheid te scheppen te zijner tijd een poging te doen in deze een ruimere nationale bijdrage te verschaffen, waarvan de gehele Nederlandse volkscultuur de basis is.

In dit verband vooral blijkt de belangrijkheid van één der volkskundige werkmethoden, nl. der geografische. Al vinden wij de andere even noodzakelijk als deze,³⁰⁾ toch willen wij hier alleen op de geografische ingaan, omdat zij zo uitermate geschikt is om een juist licht te laten vallen op het onderhavige probleem, meer in het bijzonder in internationaal verband en omdat, wij zagen het reeds, de Duitsers haar internationale en algemeen menselijke waarde teveel hebben verwaarloosd of genegeerd, zeer tot nadeel van de wetenschap en van de mensheid.

De geografische methode stelt zich ten doel door middel van vragenlijsten of door persoonlijk onderzoek ter plaatse na te gaan waar een bepaald volkskundig verschijnsel bestaat, om daarna de redenen voor het al dan niet voorkomen in bepaalde gebiedscomplexen op te sporen en conclusies te trekken over historische cultuurstromingen, culturele- en mentaliteitscontacten.

Van haar kunnen wij leren, dat het verschil in volkskarakter meer relatief dan absoluut is en dat de verscheidenheid in de eenheid, welke voor ons volk zo kenmerkend is, mutatis mutandis ook geldt voor Europa.

Bij deze werkwijze vooral blijkt duidelijk, wat in de volkscultuur regionaal, nationaal, internationaal en algemeen menselijk is; wat ons bindt met streekvolk en natie, met andere volken en geheel de mensheid. Hier leren wij liefde voor het eigen volk en waardering en liefde voor andere volkeren.

Ofschoon op deze werkwijze in Duitsland reeds vroeg de aandacht werd gevestigd en zij aldaar sinds het begin van de twintigste eeuw intensief werd beoefend en haar resultaten van den beginne af aan wezen op een veelvuldig en nauw internationaal contact, zelfs op een cultureel samengaan, in bepaalde gevallen, met de primitieve volken, op volkskundig gebied, werd deze, zoals wij reeds zagen, nagenoeg uitsluitend tot nationalistische en imperialistische propaganda uitgebuit in tegenstelling tot de tendenties, de natuurlijke, nuchtere en zuiver wetenschappelijke tendenties in andere landen, o.a. in Engeland, Frankrijk, Finland en Zwitserland. Nagenoeg uitsluitend op het scheidende vestigde men de aandacht, opdat wat natie en volk isoleert — een fout die door de Duitsers ook op vele andere gebieden werd gemaakt en waartegen wij reeds in 1939 opkwamen in een rede uitgesproken gedurende de Tilburgse Paedagogische Studieweek — maar op het ruimer bindende werd nauwelijks geattendeerd; dit verdraaide men of het werd doodgezwegen.

Daar vandaan dat, terwijl in de Duitse volkskunde de woorden „nationaal” en „volks” nagenoeg de gehele studie beheersten, ja tyranniseerden en de haat als een Duitse volksdeugd aan hogescholen werd gecultiveerd, de

Fransen o.a. de theorie verkondigden dat de volkskunde meer internationaal dan nationaal is en dat zij is „une discipline d'amour", die naast „l'amour de la patrie enseigne l'amour de l'humanité".

Op grond van het kaartenmateriaal van de Zwitserse Volkskundeatlas zegt Weiss, dat bijna alle goederen der volkscultuur in zijn vaderland daar door gekenmerkt worden, dat zij of niet in geheel het Zwitserse gebied voorkomen, of zich over de Zwitserse grens uitstrekken. Is dit voor een land welks bevolking uit verschillende gemakkelijk te scheiden ethnische groepen bestaat, begrijpelijk, ja min of meer voor de hand liggend, voor Nederland, dat niet door zo'n heterogene scherp te scheiden bevolking wordt bwoond en dat een niet zo scherp scheidende natuurlijke gesteldheid heeft als het Zwitserse Alpenland, ja zelfs voor heel West- en Zuid-Duitsland — en hier ondanks veel Duitse volkskundigen — geldt in sterke mate hetzelfde.³¹⁾

En wanneer Anthonie Donker zegt, dat het internationalisme wel eens paradoxaal onze meest typische nationale eigenschap wordt genoemd, dan leert de geografische methode der volkskunde ons, dat wij naast vele andere ook deze eigenschap met de Zwitsers (en met menig ander volk) gemeen hebben.

Nergens blijkt duidelijker dan hier het grote fundamentele verschil tussen de echte en onechte, de eerlijk wetenschappelijke en de oneerlijke nationaal chauvinistische onwetenschappelijke opvatting van het wezen der volkskunde.

Wanneer O. Baesecke, hoogleraar te Halle, in 1939 een deel der oudste volkscultuur, n.l. der volksletterkunde, bestudeerd heeft, dan legt hij met veel enthousiasme de nadruk op dat wat de mensen gescheiden houdt, n.l. op de haat en op de wraaklust, zeggende: „Anfang und Mitte aller Themen ist hier Rache und abermals Rache" om dan, ziende naar onze tijd, uit te roepen: „Es genüge! Wir berauschen uns; es ist dasselbe Wunschbild heldischer Lebensform, das noch heute unsre Herzen höher schlagen lässt, als wäre nie das Gebot der Nächstenliebe an uns ergangen..."³²⁾

Hoe hemelsbreed verschilt dit inzicht van dat van den groten Franschen volkskundige Saintyves, wanneer deze, na eerst gewezen te hebben op 't algemeen menselijke als het bindend element in de volkskunde met de woorden: „l'essentiel de ce qui constitue la vie populaire, vie du corps et vie de l'âme, n'est donc pas simplement national: il est universel", daarna de nadruk legt op liefde en vredesgedachte als kernelement, zeggende: „Lorsque les peuples, non pas un ou deux peuples, mais la grande majorité des peuples aura compris les leçons du folklore, alors seulement s'ouvrira l'ère de la paix véritable dans l'humanité".³³⁾

Willen wij de betekenis van de volkskunde voor de hogeschool en de taak van deze voor de jonge wetenschap leren kennen, dan is het nodig een blik te werpen op de huidige opvattingen omtrent werkwijze en taak van de instituten voor hoger onderwijs.

Vooruitstrevende kenners van en belangstellenden in binnen- en buiten-

land in het werk van universiteit en hogeschool laten ons meningen en desiderata horen, die niet zozeer betrekking hebben op het dienen der wetenschap en het verwerven van vakkennis dan wel op het contact met en op het dienen van de gemeenschap bij docenten, studerenden en afgestudeerden.

De Utrechtse hoogleraar H. R. Kruyt zegt in z'n bekende brochure: „Hoge School en Maatschappij”³⁴⁾ dat in Europa de mening bestaat dat de universiteit opleidt als een ietwat abstracte instelling, ver van de maatschappelijke werkelijkheid, dienend tot opleiding wellicht van geleerde, maar niet overmatig bruikbare mensen en dat zij ten onzent een survival dreigt te worden, een instelling die niet meer verbonden is met het volle leven. Daarom vraagt hij vernieuwing die de hogeschool dienstbaar maakt aan de maatschappij, doordat zij de studenten behalve een gedegen wetenschappelijke vorming, die eerste eis blijft, meer meegeeft dan het begrip van het eigen vak.

In zijn zeer recent werk „Total Education” zegt M. L. Jacks³⁵⁾ dat de universiteit moet geven een „Social education or the development of a discriminating wareness of the community and of its members, each with a special place to fill in it” en dat van haar moet uitgaan: „a vast expansion of the Extension movement, whereby the university may be brought into the homes of people” en wij mogen er misschien bijvoegen „whereby the people may be brought into the home of the students”.

De bekende Franse hoogleraar André Hauriou legt er de nadruk op, dat de hogeschool moet bijbrengen „le sentiment du devoir social et des responsabilités” en dat de student „doit s'intégrer dans le tout collectif”.³⁶⁾ Bij hem sluit zich aan Prof. Jan Romein die meent dat de studenten opgeleid moeten worden tot maatschappelijke deugden, dat hun sociaal karakter en sociaal geweten moet worden gevormd.³⁷⁾

De Gentse hoogleraar E. Blancquaert wees in zijn rectorale rede van 1946³⁸⁾ op hetzelfde met de woorden: „de afgestudeerde moet in staat zijn deel te nemen aan het gezelschapsleven en zich thuis kunnen gevoelen en nuttig maken in alle standen van de maatschappij.” Zelfs beschouwt hij het als een morele verplichting dat de hogeschooldocent „door vulgarisatievoordrachten, lessen en geschriften bijdraagt tot de algemene ontwikkeling van de gemeenschap waartoe hij behoort.” Prof. Heringa en Ir. Straub wijzen er in hun brochure „Taak der Universiteit”³⁹⁾ op, dat de hogeschool moet zijn een middelpunt van beschaving, steunende op menskunde en inzicht in de cultuur en dat daarom de ogen van de mannen der wetenschap moeten opengaan voor de maatschappelijke wereld, waarin zij leven en dat jonge vakken die te veel op de achtergrond bleven, bij de studenten een belangrijker plaats moeten krijgen.

En wanneer Prof. van Melsen,⁴⁰⁾ na er op gewezen te hebben dat de universiteit er is om de wetenschap als een „priesteres” te dienen en om de wetenschappelijke kundigheden bij te brengen die de student in een maatschappelijke functie nodig heeft, zegt, dat theologie en filosofie in het brandpunt der universitaire studie moeten staan, „omdat zij als synthese van

wetenschap God tot object hebben" dan waag ik het, de mens, de mens van gezin, dorp, streek, land en van de wereld als hoogste schepsel Gods in 't tweede brandpunt te plaatsen, waar zich, zoals uit een vergelijking van de betekenis der volkskundestudie met de ten opzichte van de hogeschool uitgesproken desiderata blijkt, ook bevindt de volkskunde als synthese van de wetenschap der volkscultuur, van de basis der cultuur van de mens die de ziel der samenleving en der schepping is.

In verband met de oprichting der Deense Volkshogescholen, waaraan o.a. de verheffing van het nationaal element in het volksleven ten grondslag lag, zeggen Heringa en Straub dat de wekking van het nationaal besef als zodanig nimmer doelstelling der Universiteit kan zijn, omdat zij krachtens haar wezen moet streven naar algemeenheid die onafhankelijk is van nationaliteit. En wanneer zij haar een taak toekennen bij het wekken en leiden der volkskracht, dan leggen zij toch de nadruk op het inzicht, dat nationaal besef alleen dan waarde heeft „als het uit zich zelf opgroeit uit een gezond, harmonisch volksleven”.

Maar, dat gezond harmonisch volksleven kan slechts groeien, wanneer het zoveel mogelijk gekend is — speciaal bij hen die in het gemenebest leiding moeten geven — in zijn natuurlijke en dus meest gezonde structuur, d.w.z. via het familiale, locale en regionale naar het nationale. In dit verband kan ik het niet eens zijn met een door mij zeer gewaardeerde prominente Nederlandse vrouw, Henriëtte Roland Holst—van der Schalk, wanneer deze in „Een overgang tot het Socialisme” — tegenover A. W. A. de Kat Angelino, naar aanleiding van een betoog in diens „Staatkundig beheer en staatkundige bestuurszorg in Nederlandsch Indië” over de opbouw der rechtsgemeenschappen — beweert, dat „het lokale patriotisme niet minder gevaarlijk is dan het nationale, zij het dan op andere manier” omdat het volgens haar gelegenheid biedt tot enghartige geborneerdheid en kleinzielige gehechtheid aan dorp of stad, waar men geboren is, die vaak samengaat met ongemotiveerde minachting voor andere plaatsen. Wat dan in versterkte mate gelden zou voor het provincialisme. ⁴¹⁾

Deze zonder twijfel goed bedoelde opvatting welke ontsproten moet zijn aan de eenzijdige internationale stadssfeer, is evenwel in strijd: 1e. met de gezonde beginselen van de opbouw der natie die nu eenmaal langs de zo juist getrokken lijn gezin, gehucht, dorp en streek plaats heeft en dus met de gezonde natuurlijke sociale ervaring, kennis, waardering en liefde die zich langs dezelfde lijn bewegen om via deze, voor hen die, behalve hun eigen volk en de cultuur daarvan, ook andere volkeren en hun cultuur kennen, het internationale te bereiken en 2e. met de resultaen der wetenschappelijk beoefende volkskunde die, ofschoon van het plaatselijke en regionale uitgaande, niet alleen door haar overwegend sociaal maar ook door haar humaniteitskarakter sterk nationaal en internationaal bindend is.

Daarom mogen wij de visie van H. D. de Vries Reilingh met betrekking tot de Volkshogeschool als juist beschouwen, dat „iedere Volkshogeschool — en wel, niet alleen in kleine landen zoals hij zegt — zonder bezwaar een min of meer gewestelijk karakter zal kunnen dragen, mits zij niet exclusief

is, doch bereid aan uitwisseling mede te werken." ⁴²⁾ En zo gezien, is 't streven niet te veroordelen om b.v. de Friese en Limburgse Volkshogeschool in dienst te stellen van de Friese en Limburgse bewustwording en cultuurvernieuwing. En in dit licht: het ingroeien van de kleinere in de grotere sociale eenheid, zonder dat de eerste haar wezen verloochent of prijs geeft, moeten wij plaatsen de opvatting van den Deen Grundtvig, den groten bevorderaar van de Volkshogeschool, voor wien de tweede pijler dezer instelling — de eerste is het Christendom — het nationale is. Immers ook voor hem is „de erkenning van het nationale voorwaarde voor het nastreven van het internationale, de toenadering en samenwerking tussen de volkeren”.

Wanneer ik de Volkshogeschool hier ter sprake breng, dan gebeurt dat, omdat ik dit instituut — dat van de aanvang van zijn bestaan af het platteland gezien heeft als een belangrijke grondslag van zijn bestaan en voor het volksleven als geheel — zie als een schakel tussen hogeschool en volk en omdat de Landbouwhogeschool m.i. een groot deel van de daaraan verbonden docenten zal moeten leveren.

Wat de bezwaren van pleiters voor de volkshogeschool tegen de hogeschool betreft, ben ik het er niet mee eens, dat de Universiteit alleen met het individu te maken zou hebben en niet met de massa; ⁴³⁾ immers ook deze behoort zoals wij zo even hoorden, de Universiteit, direct of indirect, te bereiken, wil zij haar roeping trouw blijven.

Wel is het juist, dat zij te veel uit 't oog verliest haar taak om op te voeden en te vormen vóór, om te leiden tót het volk, een bezwaar waarop Prof. Banning met nadruk wees op 't congres voor: „De toekomst der Nederlandse Beschaving”, ⁴⁴⁾ waar hij bepaaldelijk de studenten gemis aan contact met het volk verweet. Dat hierin evenwel een kentering gekomen is juist door de invloed van volkskundige factoren, bewijst de opkomst van studentengilden en studentengemeenschappen, die zich zoals de Brabantse en Limburgse o.a. tot doel stellen te werken met, te midden van en vóór streek en natie o.a. door 't organiseren van zo ruim mogelijk opgevatte sociaal geografische werkweken.

Het zo noodzakelijk contact tussen Hogeschool, Volkshogeschool en volk is gemakkelijk te leggen, wanneer wij maar willen begrijpen wat de volkshogescholen (o.a. in Zwitserland en Zweden) als gezond beginsel voor hun werk hebben vastgelegd dat de volkscultuur, zoals wij zagen, niet is een aftreksel van de hogere beschaving, maar integendeel daarvan juist de basis, een omschrijving die ook haar oriënterende waarde voor de hogeschool moet hebben.

Dat men de betekenis van deze uitspraak aanvoelt in alle landen van Europa — in die van het Oosten, Noorden en midden meer dan in die van het Westen, — ja ook in Amerika en Afrika, blijkt uit de talrijke volkskundige periodieken, verenigingen, musea, instituten, congressen, handboeken en leeropdrachten. Op enkele feiten ter zake moge ik ter oriëntering vluchtig Uw aandacht vestigen.

De onlangs verschenen „Histoire de la Littérature Russe” van M. Hof-

mann ⁴⁵⁾ begint, m.i. zeer terecht, met een hoofdstuk „Le Folklore Russe” als basis voor de verdere litteratuurgeschiedenis en daardoor als illustratie van het feit dat de zgn. individuele letterkunde vooral gegroeid is uit de volksletterkunde.

Aan de Parijse Sorbonne doceert André Varagnac, voorzitter van de „Société Française de Folklore” volkskunde aan de toekomstige docenten in de Franse taal en cultuur in het buitenland, aan hen dus die de nationale cultuur vooral moeten uitdragen. En hij geeft zijn colleges, zoals hij ons schrijft, „de façon très large, comme la participation du Folklore à l'Histoire de la civilisation française”.

En wanneer ik dan zeg, dat nagenoeg iedere Duitse Universiteit in de achter ons liggende tragische historische periode een leerstoel voor volkskunde had, dan doe ik dat alleen om op twee dingen te wijzen, te weten: 1e. dat in de brede lagen van 't volk nu eenmaal leeft belangstelling voor en behoefte aan waardering voor de volkscultuur, wat ten onzent o.a. blijkt uit de talrijke regionale periodieken en het nationaal zeer verdiensteijk werk der Dialecten- en Volkskundecommissie der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en 2e. op 't gevaar dat ontstaat, wanneer wij de waarlijk wetenschappelijke beoefening der volkskunde niet ter hand nemen, ook aan de hogescholen of liever juist aan de hogescholen, om daardoor mede leiding te kunnen geven bij de culturele en sociale opbouw van ons Vaderland en van Europa. Iets wat van het volk in het volk leeft, zwijgt men niet ongestraft dood, ja verwaarloost men niet ongestraft, zeker de wetenschap niet.

Het wil mij voorkomen dat naast vele andere volkeren, o.a. de Skandinavische, vooral de Zwitsers met hun gezonde ideeën over het regionale en het nationale, gepaard aan ruime waardering voor het internationale en humanistische — welke laatste aspecten reeds door de constructie van hun gemenebest geaccentueerd worden — juist uit edele, sociale en uit zuiver wetenschappelijke motieven gekomen zijn tot een zo ruime waardering en intensieve bestudering der volkskunde. Deze toch blijkt o.a. uit het wereldvermaarde centrale Instituut voor Volkskunde te Bazel, het unieke dialectwoordenboek „Glossaire des patois de la Suisse romande”, het Raetoromaans woordenboek — in welke beide de volkskunde een zeer voorname plaats inneemt — uit de colleges in volkskunde gegeven aan de hogescholen te Bern, Lausanne en Genève, en niet 't minst uit de in 1945 aan de Universiteit te Bern gestichte leerstoel voor volkskunde, waardoor, zoals Weiss zegt, de nieuwe wetenschap de haar toekomstige plaats heeft gekregen in de academische leervakken en studiegebieden ⁴⁶⁾, een plaats welke op het te Parijs gehouden wereldcongres voor volkskunde, het „Ier Congrès International de Folklore” reeds in 1938 voor alle landen werd gevraagd. ⁴⁷⁾

Liever dan dit voor ons Nederlanders ietwat pijnlijke deel van mijn beschouwing uit te breiden tot de andere landen van Europa, tot China, Japan, Amerika en Afrika, wil ik tenslotte in het kort antwoord geven op de vraag: welke is, in verband met het voorafgaande, in hoofdzaak de taak

der volkskundestudie in 't algemeen en der Nederlandse in het bijzonder?

Voor de verzameling van het materiaal en dergelijke elementaire problemen zij het mij vergund te verwijzen naar enkele van mijn publicaties. ⁴⁸⁾ In dit verband wil ik alleen de mening uitspreken, dat de volkskundewetenschap, wanneer haar materiaal, zoals sommigen verkeerdelijk menen, alleen maar historisch was, nóg een taak had, niet geringer dan die van de archeologie en van de studie van bepaalde oude culturen en wanneer dat materiaal op niets anders betrekking had dan op de zgn. benedenlagen van ons volk, dan nog zou haar betekenis niet achterstaan bij die der ethnologie, omdat zij, in tegenstelling met deze m.i. zeer verdienstelijke zusterwetenschap der zgn. primitieve volken, belangrijke groepen van het eigen volk behandelt. Bovendien zou zij, als zijnde in hoofdzaak wetenschap der gemeenschapsvormen, door haar omvangrijk historisch materiaal waardevolle gegevens kunnen verstrekken voor het vinden van de juiste geest van de nieuwe sociale vormen voor stad en land in het heden, dat immers zoekt het verlorene gezonde der M. E. ⁴⁹⁾

Door haar materiaal en uitkomsten ter beschikking te stellen van de wetenschappelijke grensgebieden, waarop ik hiervoor de aandacht vestigde, zal zij voor deze een belangrijke bijdrage leveren. Omgekeerd zal de volkskunde door samenwerking met de werkers op deze gebieden veel materiaal vinden voor haar hiervoor omschreven eigen studieterrein en talrijke problemen met behulp van de methodiek van deze en van haarzelf kunnen oplossen. Van 't allergrootste belang acht ik in dit verband de samenwerking van de hogeschool met 't dialecten- en volkskundebureau der Koninklijke Akademie, met de Stichting voor Bodemcartering, met het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederl. Volk, met de Streekplannendienst, met de beoefenaars der Tuin- en Landschapsarchitectuur, alsmede met 't Nederlands Openluchtmuseum en de volkskundig georiënteerde regionale musea.

Zou het onnatuurlijk zijn, wanneer de Landbouwhogeschool een bijzondere belangstelling toonde voor de taal en voor het verdere speciale cultuurbezit van landbouwers en tuinders, als zijnde de belichaming van de eigen schakeringen van geest en geaardheid van deze belangrijke bevolkingsgroepen, in wier midden haar studenten vooral moeten werken?

De natuurlijke gesteldheid maakt ons land tot een zeer geschikt studiegebied voor bepaalde aspecten der volkskunde. Deze moet o.a. duidelijk maken welke invloed uitgaat van de poldergebieden in 't Westen, van de uitgestrekte rijke landbouwgebieden in Friesland, van de eilanden in Zeeland en aan de noordelijke kust, van de Drentse heide- en veenstreken, van de Kempense heidelandschappen in Brabant en Limburg, van het Limburgse heuvelland op de volkscultuur o.a. op de huizenbouw en de aanleg van dorpen, op gebruiksvoorwerpen en gebruiken, op de verhouding der verschillende bevolkingsgroepen en op het volkskarakter; zij moet ons laten zien de bindende en scheidende kracht van deze natuurlijke gesteldheid, een feit waarop met beperkt materiaal reeds verschillende volksstaalkundige en volkskundige dissertaties de aandacht hebben gevestigd.

Uitermate geschikt is Nederland als randgebied voor het historisch onder-

zoek der volkscultuur. Immers cultuurstromingen uit alle richtingen hebben in ons Vaderland, in het Zuidoosten het meest, hun uitlopers en bezinksels, die door de gesteldheid van de bodem en het gevoel voor traditie van het volk, in Nederland langer hun nawerking doen gelden dan in vele andere landen. Voor de afwezigheid van chauvinisme in onze nationale geest geeft dit onderzoek een niet onbelangrijke verklaring.

Wij zullen in afwijking van de door onze Oosterburen veelal gevolgde methode om door hun Germanomanie alles te vernoordsen, ook eerlijk de religieuze elementen hebben te bestuderen en de invloed van deze op het geheel en op de groepen onzer natie. Wij moeten de feiten en werking der feiten in deze in heden en verleden op onze volkscultuur open en eerlijk onder de ogen durven zien, daar dit de eerste voorwaarde is voor wetenschappelijk werken, voor een harmonische bundeling van alle nationale sociale en culturele krachten.

De bestudering van de opbouw en van de geest van het nationale cultuurleven is onze voornaamste taak. Deze behoedt ons aan de ene kant voor elk chauvinisme zowel in het regionale als in het nationale en doet ons aan de andere kant de behoefte gevoelen aan een gezond nationalisme, dat, evenals in Zwitserland bijvoorbeeld, mede het gevolg is van de historische groei van ons land tot een federatief gemenebest.

Deze bestudering zal er toe moeten leiden mede via publicaties, cursussen, congressen en musea — centrale en regionale — ons volk en zijn cultuur beter naar buiten te leren kennen. Hierbij zullen wij ons moeten bezinnen op onze plicht in de toekomst internationaal meer invloed uit te oefenen, meer leiding te geven dan tot nog toe geschiedde; door onze ligging en historie, door de aard van onze cultuur en van ons volk toch zijn we veelal de aangewezen internationale culturele verbindingsmannen.

Daartoe is het nodig niet alleen voor het buitenland, maar vooral voor het binnenland onze culturele leiders ruimer dan tot nog toe geschiedde kennis te doen nemen van de Nederlandse volkscultuur en wel zodanig dat vooral door de geografische beschouwing van haar producten blijkt de onderlinge samenhang tussen plaats, streek, vaderland, andere landen én de humanitas.

Immers volkskundestudie — en hierop moge ik met de meeste nadruk wijzen — kan nooit uitsluitend nationaal zijn, al dankt zij haar ontstaan dan ook aan het in de 19de eeuw opkomend en groeiend nationaal bewustzijn; zij verbindt ons telkens weer met andere groepen, met andere naties en kan dan ook, wanneer wij onze wetenschappelijke taak begrijpen, slechts een zegen zijn voor wetenschap en mens, voor Nederland, Europa en de wereld, omdat zij ons behalve vakkennis en cultureel inzicht, ook schenkt liefde voor het Vaderland, voor de volkeren van Europa en voor de mensheid.

Tot nog toe werd bij de taal- en volkskundestudie te veel de nadruk gelegd op wat de mensen scheidt. De taak en de roeping der volkskundewetenschap aan de hogeschool en daarbuiten, volgens haar diepste wezen, moet in de eerste en in de laatste plaats zijn: het brengen van synthese, van samenvoeging, het aantonen van wat ons bindt lokaal, regionaal, nationaal en internationaal.

- 1) „Onze Taaltuin”, dl. V (1936—1937) blz. 287—88.
- 2) Amsterdam, 1945.
- 3) Zie: Werkprogramma van het „Nationaal Instituut”.
- 4) Beide werken Amsterdam, 1945.
- 5) Münster 1937; blz. 279 v.v.
- 6) „Nederlandsche Volkskundestudie beschouwd in internationaal verband”; Nijmegen 1938; blz. 3 v.v.
- 7) „De woorden Folklore en Volkskunde en hun geschiedenis” door Maurits de Meyer, in „Volkskunde, driemaandelijks tijdschrift voor de studie van het volksleven” 1944, blz. 285 v.v.; zie ook no. 6.
- 8) Handelingen van het 19de Nederl. Philol. congres, Amsterdam 1946; blz. 129 v.v.
- 9) Erlenbach, Zürich 1946; blz. 11.
- 10) Zutphen 1946; blz. 2.
- 11) Arnhem, 1945; blz. 17.
- 12) London 1946; blz. 12—13.
- 12a) Zie hierover o.a. no. 6 en „Ras, natie, vaderland” door A. Janssen, Leuven 1945 en mijn „Inleiding tot de Nederlandse Volkskunde”, die binnenkort bij „De Koepel” te Nijmegen verschijnt.
- 13) Zie o.a. „Deutsche Volkskunde” door Ad. Bach, Leipzig 1937 en de daar geciteerde uitvoerige litteratuur; „Die deutsche Volkskunde” door Ad. Spamer, Leipzig 1934, blz. 117.
- 14) „Nederlandse Volkskunde”² Zutphen, 1930.
Zie ook: „Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie” door Wilh. Schmidt, Münster 1937, blz. 281.
- 15) „Het boerenhuis” in Nederland en zijn bewoners” door J. H. Gallée; Utrecht 1908; „Wort- und Sachgeographie Südost-Niederlands und der umliegenden Gebiete”, Nijmegen 1937 dl. I tekst, dl. II atlas; dl. I blz. 112 v.v. en de daarbij behorende litteratuur en kaarten; „Räume u. Schichten bäuerlicher Kulturformen in Deutschland”, door Barthel Huppertz, Bonn 1939, blz. 169 v.v.
- 16) loc. cit. blz. 33 v.v.
- 17) Zie o.a. no. 6; „Heemkundecursus” der L. F. V. V. les 11—14, „Limburgse Volkstaal” en les 15—16: „Limburgse Volkskunde”, Valkenburg 1946; vergelijk ook: „Stilistische grammatica” door Dr. G. S. Overdiep; Zwolle 1937, blz. 29 v.v.
- 18) Zie o.a. Uittien loc cit.; „Ons Volk en zijn grond” door Prof. Dr. C. H. Edelman, in: „De Nederlandsche geest”, Naarden z.j. blz. 9 v.v.; „Limburg: land, volk en cultuur” door Dr. Win. Roukens, dl. I Lutterade 1941, blz. 36 v.v. „Termen en gebruiken van het boerenbedrijf in Drente”, door C. C. W. J. Hyszeler, Assen 1940; „Deutsches Bauernleben” door Max Rumpf, Stuttgart 1936; „Manuel de Folklore” door P. Saintyves; Paris 1936; „Het Nederlandsche Landschap en zijn oude ontginningen” door Dr. Ir. J. F. P. Bijhouwer z.j. en z. pl.
- 19) „Geschiedenis van het Katholicisme in Nederland in de 16de en 17de eeuw”, Amsterdam 1945; blz. 782 v.v.
- 20) Zie o.a. no. 15, 2; en: „Enkele Bloemennamen”, van Dr. J. L. Pauwels, „s-Gravenhage 1933, blz. 78—126.
- 21) Zie: Wort- und Sachgeographie” i.v. aere, dorsvloer enz. en „Bauernwerk”, door P. Scheuermeier, Erlenbach-Zürich 1943, blz. 54 v.v.
- 22) „Geschichte der Kultur”, door Kaj. Birket-Smith, Zürich 1946 blz. 173 en 512. „Bauernwerk” loc. cit.; „Sikkel, zichte, zeis en pik” door M. de Meyer in „Volkskunde” 1946, blz. 145 v.v.

- 23) Zie Weiss loc. cit. blz. 372.
- 24) Inaugurele rede, uitgesproken bij ambtsaanvaarding a/d Landbouw-hogeschool te Wageningen in 1946, blz. 20—21.
- 25) Zie „Limburg en het Nederl. Volkskarakter” door Dr. Win. Roukens, in „Publications” 1941 en de daar aangehaalde litteratuur.
- 26) Inaugurele redenen resp. gehouden aan de Kath. Economische Hogeschool te Tilburg en aan de Gem. Universiteit te Amsterdam in 1946.
- 27) Karaktertrekken der Vaderlandse Letterkunde, Arnhem, 1945 blz. 1—28.
- 28) Zie „Mensch en Maatschappij” 1943, no. 1 en 2 en de daar geciteerde litt.
- 29) Arnhem 1934.
- 30) Voor de geschiedenis der methodiek zie no. 6.
- 31) Zie: „Atlas der deutschen Volkskunde” afl. 1 v.v., Berlijn, 1936 v.v.
- 32) „Vor- u. Frühgeschichte des deutschen Schrifttums” door Dr. Georg Baesecke, Halle 1940, Bd. I, blz. 465 v.v.
- 33) Saintyves loc. cit. blz. 20.
- 34) Amsterdam 1946² blz. 9 v.v.
- 35) London 1946, blz. 132 v.v.
- 36) „Socialisme humaniste”, Alger 1944, blz. 57.
- 37) „Nieuw Nederland”, Amsterdam 1945, blz. 80—81.
- 38) „Universitaire problemen”, Gent 1946, blz. 10—11.
- 39) „Taak der Universiteit”, Amsterdam z.j. blz. 1 en 8.
- 40) „Vakopleiding en wetenschappelijke vorming” in: „Katholiek Cultureel Tijdschrift” nieuwe reeks Jrg. I afl. 4 blz. 228 v.v. en afl. 5 blz. 360 v.v.
- 41) Amsterdam 1945, blz. 54.
- 42) „De Volkshogeschool”, Groningen—Batavia, 1945 passim.
- 43) H. D. de Vries Reilingh loc. cit. blz. 205—272.
- 44) Zonder plaats van uitgave 1946, blz. 51 v.v. en blz. 75.
- 45) Paris, 1946.
- 46) loc. cit. blz. 61 v.v.
- 47) „Travaux du Ier Congrès International de Folklore”, Tours 1938, blz. 441.
- 48) Zie: 6, 15, 17, 18, 24 en de daar aangehaalde litteratuur.
- 49) Zie o.a. „De Wijkgedachte” door Dr. Ir. J. T. P. Bijhouwer; Inaugurele rede; Wageningen, 1947.